
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

TÁVOL SZABADKÁTÓL

Szathmári István: *Ünnepnapok*. Szabadegyetem, Szabadka, 1995

Háromkötetnyi prózaelőzmény – az *Andok felé* (kisprózák, 1988), az *Álmok és életek* (regény, 1992) és *A villamos és más történetek* (novellák, 1995) – jelenti azt az érlelődési alapot, melyre az *Ünnepnapok* című negyedik Szathmári-kötet épülhet. A három előző kötet anyaga műfaji és tematikai szinten is tükrözi a minőségi felfelé haladás irányát. Az első kötetében kisprózával jelentkező, ezekből regényt szervező író két utóbbi kötetében már a novella, illetve a vele sokban rokon, sok szempontból együtt ható rövidtörténet formájában jeleníti meg utazástörténeteit. Szathmári műveinek kulcsmotívuma, hőseinek létformája ugyanis az utazás. Történetből történetbe, kötetből kötetbe való „vándorlása”, áttevődése folyamán maga az utazásmotívum is módosult. Az *Andok felé* szövegei az utazás látványelemeit rögzítik s benne a lírai indíttatású mesélő a felfedezés és a megismerés élményét, ihletét szólatlatja meg. Az *Álmok és életek* lírával átszőtt történetegységei már határozottabban kötődnek egy konkrét valóságszelethez, nevezetesen Szabadkához. A Szabadka-élmény, a város szintű felfedezés jelensége, illetve a tőle való eltávolodás ténye a(z) (ön)személyiség feltárásának, felfedezésének lehetőségeit is megteremti. *A villamos és más történetek* szereplői is utasok, de ők inkább csak a várost utazzák be villamossal, később pedig képzeletben.

Az *Ünnepnapokban* az utazás iránya fordított (nem Szabadkától elfele, hanem a nagyvilágból visszafele tart iránya). Itt már nem a világba fordulás, az elutazás és az új világok megismerésének lehetősége, hanem a visszatérés ígérete, az egyszeri hazatérés ténye, a képzeleti felidőzés sikeressége jelent ünnepet. Amíg az előző kötetekben az utazás fogalmához az átélés, a felfedezés és a megismerés jelensége tartozik, addig az *Ünnepnapok* rövidtörténeteihez az otthontalanság képzelete. Az epikus tartalmakat szervező írói én különösen a középső ciklusban (*Majdnem riport*) lesz dominánssá, amikor távozásának, gyökértelessé, otthontalanná válásának, elmagányosodásának történeteit fogalmazza, jeleníti meg előttünk.

Az *Ünnepnapok* első fejezete, a Karolina-ciklus, ugyancsak egy világba vetődő, otthonától elszakadó, de helyét a városban, Budapesten hiába kereső lányról szól, az ő kálváriájának, téblábolásának és visszatérésének történetét vetíti elénk. Ahogy a lány, vágyainak engedve, bizakodással keres magának jobbat a másik országban, szinte ugyanazon helyszíneken és sikerrel (sikertelenséggel) mint az író, szinte női megfelelőjévé, előképvé válik annak.

Az írói én világban „kicsinységének” és tehetetlenségének képe furcsa módon nem Budapest VII. kerületének sivársága közepette a leghangsúlyosabb, hanem Szabadkán, távozás előtt vagy visszatérőben. A *Fölmondásom története* című szövegben szinte „madártávlatból” tekintünk le a „fölmondás útján” haladó íróra, akit „rossz világ” vesz körül, a „jobb” ígérete csábít odaát, s akit közöny fogad itt és amott is.

Az *Ünnepnapok* szövegei leromlástörténetek: az élet ellehetetlenüléséről szólnak az otthon világában (az átváltozott, rosszá lett ismeretben, a szülővárosban), majd később idegenben (a nem befogadóban és nem befogadhatóban, odafönt). Valamennyi történet a távozás–kiábrándulás–visszatérés viszonyrendszerében bontakozik ki. Mind Karolina, mind a *Majdnem riport* fejezet író hőse, eleinte csak vendégeskedik a városban, majd később (némileg az ideiglenesség érzetével) fel is cseréliik szülővárosukat Budapestre, keresik helyüket az életben és a szerelemben is, mindkettejüket elutasítás fogadja mindenütt, minden területen, kiábrándulnak, és a visszafelé vezető utat építik. Így lesznek a rövid hazlátogatások valóságos ünnepé, például, amikor az író, karácsonyra hazlátogatva, halat cipel a táskájában, abban, amelyben egykoron jegyzeteit hordta. A Karolina-ciklusban egy érdekházasság szerencsétlen alakulástörténete pereg le előttünk, míg a *Majdnem riport* a szerelem elmúlásáról, kihűléséről, a tragikus veszteség élményéről ad képet.

A hold, a sziget és a többiek című fejezet valamennyi szereplője téblábolója, csellengője, elveszettje, tehetetlen szemlélője a világnak. Hősei utaznak, látogatóba mennek, kirándulnak, szerelmeskednek, barátkoznak, unatkoznak, elkeserednek: történik velük az élet. Egyik legkomplexebb szövege e résznek *A lenti város* című, amelyben a mesélő szereplő először szakad el a meghittnek és kedvesnek hitt szülővárostól, s kerül a lenti városba, amelyet idegennek érez, amelyet nem fogad el, és ahol először találkozik az emberi kapcsolatok felszínességével, ürességével, az emberi lét leromlottságának képzetével.

A közvetlen környezetben zajló események, a velünk történtek hatására, amelyek negatív irányultságúak, az elmúlt egynéhány évben irodalmunk égisze alatt több ún. távozástörténet nyert prózaformát, több könyv jelent meg, melyben írója otthona elvesztésének, kényszerű távozásának történetét mondta el. Szathmári *Ünnepnapok*ja egy újabb ilyen sorsrajzzal gazdagította, gazdagította irodalmunkat.

BENCE Erika

ÚJ NÉPRAJZI ÖSSZEFOGLALÓ

Beszédes Valéria: *Örökség*. Kis magyar bácskai néprajz. Életjel, Szabadka, 1995

Beszédes Valéria *Örökség* című „kis magyar bácskai néprajza” immár a negyedik összefoglaló munkája a hazai magyar folklórisztikának. Pénovázt Antal, Jung Károly és Bosnyák István művei után Beszédes Valéria könyve újdonságszámba vehető. Újdonsága a témához való közeledése, előadásának közvetlensége, bensőségessége, személyessége („Volt a családjunkban egy idős, szent életű néni, aki voltaképpen nem is tartozott a rokonsághoz . . .” Vagy: „A nagymamára emlékezem, arra a szellemi örökségre, melyet ránk hagyott, gyerekeire és unokájára . . .” Vagy: „A néprajz ürügyén olvasóimmal már több alkalommal gyermekkori élményeim is megosztottam, mert minden bizonytalanságnak is szerepük volt hivatásom megválasztásában . . .”), szemléletének tágassága és kutatókedvű frissessége. Nem szabályos néprajzi kiadvány készült tehát Beszédes